

САМУР

№ 2 (167) 2005-йисан 25-февраль

1992-йисан январдилаь акъатзава

ХАБАРАР

ХОЖАЛИ РИКЕЛ ХИЗВА

Ципуд йис инлай вилик, 1992-йисан 26-февралдиз эрменийри Хожалидин агъалийрин къилел гъайи мусибатдикай гила Америкадин Садхъанвай Штатрин конгресменарни фад-фад рахазва. 18-февралдиз Индиана штатдин векил тир конгресмен Ден Бартона Делегатрин Палатада авур рахунра АСШ-дин конгресдивай Хожалида гъакъятдани чехи мусибат хъайиди хиве къун тлалабна. Ада вичин рахунра конкрет фактарал асаслу яз лагъана: "1992-йисан февралдиз Хожали Азербайжанда гъвечи шегъер тир. Къе ам ерли амач. 1992-йисан 26-февралдиз эрменийри ина 613 кас, гъакъи битав хизанар яна къена, 1725 кас есирвиле къуна, 1000 кас набутарна, 150 кас квахъна." Д.Бартона лагъайвал, ихътин вагъшивилериз рехъ гайибур чехи жазадиз лайих я ва Дагълух Къарабагъдин проблема са гафни авачиз гъял хъана кланзава.

АЗЕРБАЙЖАНДИН ЙИС

Алай йисан 16-февралдиз Кремлдин дараматда къиле феи чехи мярекатдал 2005-йис Урусатда Азербайжандин йис хъиз къейд авун къарардиз къачуна. Къве улкъведин талукъ идарайри йис хъсандиз къиле тухун патал гегъенш программар тукъ-луърнава.

Урусатдин вири чехи шегъерра, Москвада, Санкт-Петербургда, Ростовда, Краснодарда, Астраханда, Самарада, Казанда, Курскда, Воронежда ва маса чкайра фестивалар, гъакъи маса мярекатар къиле тухун фикирда къунва. Ина чи республикадин тIвар-ван авай коллективри, театрри концертар ва тамашар гуда. Гъакъи милли кинодин йикъарни къиле фида.

ВИЛИК ФИЗВА

Къил акъуддай ксари лугъузвайвал, Азербайжан экономикадин рекъай ара датIана вилик физва. Гила чи улкъведа сагъибкарвиле машгъл жезвайвал къадар 183 агъзурдалай алатнава. Алатай йисуз 53 шегъердин ва райондин 1300-далай гзаф сагъибкарвиле субъектриз чпин проектар къилиз акъудун патал пулунин такъатар гана. Шеки, Къуба, Ленкоран, Генже, Нахичеван, Имишли ва Мингечевирда къиле феи кредитдин ярмаркайра 800 къван сагъибкарди санлай 60 миллиард манат кредит къачуна.

Цинин йисуз Азиядин Вилик Финин Банкуни хуърун майишатдин краа сагъибкарриз куъмек гун патал 24 миллион доллар пулунин такъатар серф авун къетIнава.

ЛЕЗГИ ЧАПАДИ

Алатай йисан эхирра "Къадардал гъалтайла тIмил халкъар хуънин гъакъиндай сергъятра авай Конвенция" Бакуда лезги чIалалди чапдай акъатна. 1000 тираждалди чап хъанвай и ктаб чапдай акъудун патал Европадин Советди куъмек гана. Проектдин автор Залигъа Тагъирова, Конвенция таржума авурбур Муъезффер Меликмамедов ва Седакъет Керимова я.

Къадардал гъалтайла тIмил халкъар хуън Европадин Советдин лап важиблу месэлайрикай сад я. Гъавилай ада 1994-йисан 10-ноябрдиз талукъ Конвенция къабудна ва 1998-йисан 1-февралдиз кардик кутуна. Сергъятра авай Конвенция алай вахтунда къадардал гъалтайла тIмил халкъар хуън патал арадал гъанвай ва къадардал гъалтайла тIмил халкъар хуън инсандин ихтиярар хуънин галудиз тежер пай тирди вири патарихъай малумарзавай документ я.

ДИДЕД ЧIАЛАН ЮГЪ

Алай йисан 21-февраль вири дуньяди дидед чIаларин югъ хъиз къейд авуна. Санлай 21-февраль вири дуньядин дидед чIаларин югъ тирди малумарнава ва гъар йисуз ам къилди къейд авун къарардиз къачуна. Авайвал лагъайтIа, им дидед чIаларин югъ ваъ, халисан сувар я. И телбирди мад гъилера гъар са халкъдиз вичин хайи чIал хуъдай ва вилик тухудай мумкинвал гузва.

Дуньядин арифдаррин, педагогрин-демократрин чIалакай лагъанвай фикирар рикел хкайтIа гъасятда къатIуниз жеда хъи, хайи чIал алатай, гилан ва къвезмай несилар сад тир зурба кIватIалдиз элкъурзавай, виридалайни чан алай, виридалайни цийи ва мягъкем алакъа я. Гъа икI хайи чIал халкъдин къилин алат я лугъуз жеда. Советрин мектебар кардик кутазвай сифте йикъара М.И.Калинина лагъанай: "Гъар са инсан вичин хайи, дидеди адаз багъишай чIалал рахаз алахъун лазим я. Куън зи намусдихъ агъугъ хъи, виридалайни хъсанди дидедин чIал я." Дуньядин гзаф гъукуматри дидед чIал хуън патал къилди къанунар къабуднава. Испанияда дидед чIалан сувар къиле тухузва.

Швейцарияда улкъведин вири чIалар гъукуматдин чIалар яз малумарнава. Гуржистанда дидед чIалаз къилди гуъмбет эцигнава. Дагъустандин цийи конституцияда чкадин халкъарин чIалар гъукуматдин чIалар тирди ва абурукай гегъеншдиз менфят къачуна кланзавайди къейд авуна.

Дегъ чIаварилай къил кутуна маса халкъари хъиз лезгийрини хайи чIал аманат хъиз хвена, девлетлу, къени ва фасагъатлу авуна. Чи чIал дуньядин лап къадим чIаларикай я. Ада тарих тирвал лезги халкъ са мецел гъана, чахъ инсаниятдин делирив къадай намусар, къилихар, амалар, хесетар кутуна, герек тирла вири халкъ санал къудратлувилелди душманриз сенгер авуна. Лезги чIалан иервал, адахъ авай мумкинвилер кIевелай къатIай душманри чи чIал гъисаба такъаз, чун терг авун патал ам чи гъялай къахчуз алахъна. Дустари, лагъайтIа, лезги чIалаз ва меде-

ниятдиз кутугай къимет гана. Гъавилай чи чехи алим Гъажибег Гъажибегова лагъанай: "Лезгийрин виридалайни къудратлу ва хци яракъ чIал я." Ада, гъакъи Къазанфар бег Зулфикъарова, Башир Султанова, Мегъамед Гъажиева, Агъалар Гъажиева, Нуреддин Шерифова, Забит Ризванова, Лезги Нямета, Алирза Саидова ва маса чи къегъал рухвайри лезги чIал хуън ва вилик тухун патал халисан женг чIугурди садрани рикелай ракъурна кIандач. Гъасан Алкъвадарвидин "чна чи къадим лезги чIал даим хвена вилик тухвана кланзава" лагъай гафар гъа-миша рикел хвена кланзава.

Гъайиф хъи, дидед чIаларин югъ малумарай сифте йисуз чавай и сувар гегъеншдиз къейд ийиз хъанач. Инлай къулухъ и югъ лайихлудаказ къейд авун, гъар йисуз чна чи чIал гъикI хуъзва лагъай суалдиз лайихлудаказ жаваб гун патал чна вири алахъунар авуна кланзава.

"САМУР".

SOS!!!

LƏZGİ DİLİNDƏ DƏRSLİKLƏR ÇATIŞMIR

Son illər çoxmillətli Müstəqil Azərbaycan dövləti respublikamızda yaşayan müxtəlif xalqların öz dillərini, mədəniyyətini, adət-ənənələrini inkişaf etdirməsinə qayğıni artırmışdır. Orta məktəblərdə milli dillərdə dərslərin keçirilməsi də buna sübutdur. 2003-cü ilin məlumatına görə hazırda respublikamızın 407 məktəbində əzsaylı xalqların və etnik qrupların 55400 nəfərdən çox nümayəndəsi öz ana dillərini öyrənir.

Respublikamızın Quba, Qusar, Xaçmaz, İsmayıllı, Qəbələ, Oğuz rayonlarının 126 məktəbində I-XI siniflərdə ləzgi dili və ədəbiyyatı tədris olunur. 24700-dək ləzgi uşağı öz ana dilini öyrənmək imkanı əldə edib. Təəssüf ki, həmin məktəblərdə "Ləzgi dili" və "Ləzgi ədəbiyyatı" dərsləri çatışmır. Hətta elə məktəblər var ki, 1991-ci ildəki kimi hər sinfə iki-üç ləzgi dili dərsliyi düşür. Belə halda uşaqlar ana dilini dərinləndən necə öyrənmə bilərlər? Ləzgi dilində dərsləklər niyə çatışmır? Bu sahədə vəziyyəti yaxşılaşdırmaq üçün nə etmək lazımdır? Qəzetimizin növbəti saylarında bu barədə ətraflı söhbət açacağı qərara alınmışdır.

"SAMUR".

ЦИЙИВИЛЕР

МАД СА ТАЙИФА

И йикъара Зимбабведа, Ботсванадихъ галаз сергъятдиз мукъва вадом тIвар алай цийи тайифа жагъанва. И тайифадин инсанрин кIвачер вад ваъ, къве тупIукай ибарат я. Гъелелиг алимривай им вучтин аламат ятIа лугъуз жезвач. Тайифадин векилри лугъузвайвал, дегъ чIавара абурун чилерал маса планетдай гими атана къван. И гимидай са шумуд кас хъфин тавуна ина амукъна. Гъа ксар ведомрин улу бубаяр я.

Цийиз жагъанвай тайифади маса планетра яшамыш жезвайбуруз икрам ийизва ва абурухъ галаз алакъалу суварар къиле тухузва. И тайифадин маса халкъарихъ галаз алакъаяр авач.

КОМЕТАЙРИКАЙ КИЧЕ Я

Астрономрихъ къалабулукъ акатнава. Абуру лугъузвайвал, икъван гагъди илимдиз малум тушир, вилиз таквадай кометайри чи планета тергун мумкин я. Ракъинин экв чпихъ ялна тухъунарзавай и кометаяр телескопдайни аквазвач. Таквазвай кометаяр аквазвайбурулай 400 сеферда чIехи я. Абурун гъерекатзавай царни тайинарун мумкин туш.

Алимри хиве къазвайвал, и кометайрикай сад гъафилдай чилел аватун мумкин я. Ам анжах чи планетдив агакъиз са шумуд сят къван амаз вилив хуъз жеда. Им акI лагъай чIал я хъи, Чил баладикай хуън патал вахт амукъдач.

ЧАКАЙ КХЪЕНАЙ...

Лезги хуърера къекъведайла и халкъдихъ кIвалер эцигунин, хуърер кутунин рекъай хъуси алакъунар авайди гъасятда къатIуниз жеда. Абурун хуърер Дагъустандин маса халкъарин хуърерилай тафаватлу яз чIехи ва абад я. Гзаф хуърер багълар, салар, никIер кутан патал виже къвезвачир чилерал кутунва. Мублагъ чилерикай анжах хуърун майишат патал менфят къачузва. Лезгийрихъ и рекъайни чIехи асалкъунар ава.

Е.И.КОЗУБСКИЙ.
1895-йис.

Аслан хътин итимдиз цвек хътин душман тахъуй.

Лезги халкъдин мисал.

ХАЙИ ЧИЛИЗ ИКРАМ ИЙИЗ...

■ Хайи хуьрел хьиз, хайи ватандални гзаф рикI алай, хайи чилиз икрам ийизвай Шихзада муаллимди вичин са шиирда кхьенай: "Чехи дерт я ватандихъ вил кумаз фин." На лугьуди, шаирдин рикIиз аян тир. Ада 2005-йисан 11-февралдиз вичин дунья дегишарна. Ватандикай, хайи халкьдикай кхьей шумудни са шиир ктабдиз элкьвенач шаирдин. Ктаб акьудунин мурад рикIе амаз куьч хьана ам дуньядилай. Чи са бязи кьелемэглийрихъ гьа ихьтин кьисметар ава...

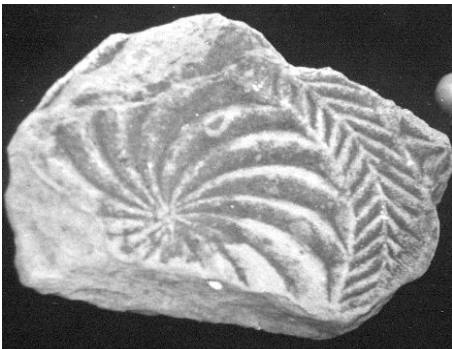
Веледов Шихзада Ширинан хва 1930-йисуз КцIар райондин Манкьулидхуьре дидедиз хьана. Хуьруьн юкьван мектеб акьалтIарайдалай гугьгьуниз ада 1946-1949-йисара Кьубадин Муаллимрин Институтдин физикадинни математикадин факультетда кIелна. Гьа идалди ам архайн хьанач ва кIелун давамарна. 1958-йисуз Ш.Веледова Дагьустандин Гьукуматдин Университетдин физикадинни математикадин факультет куьтгьна. 1949-1996-йисара Хьиле, Лакаррин хуьре, Самур поселокда, Манкьулидхуьре муаллимвиле кIвалахай Шихзада Веледова халкьдин гьуьрмет кьазанмишна. Гьакьисагьвилелди кIвалахай адан зегьметдиз халкьди хьиз, гьукуматдинни кьимет гана. Ш.Веледоваз кьилин муаллим, "СССРдин просвещенидин кIвенкIвечи" хьтин тIварар ва Азербайжан гьукуматдин патай грамота гана.

Шихзада Веледов хайи чилни хайи халкь тесниф ийизвай вишералди шиирдин автор я. Адан шиирар "КцIар", "Самур" газетрин, "Лезги газет"дин, "Самур" журналдин ва Бакуда чап хьайи са шумуд альманахдин чириз акьатна. Ада Манкьулидхуьруьн чкайрин тIварариз талукьарнавай ктаб чапдиз гьазурнай. Гьамиса хийир крарихъ ялай Шихзада муаллимдин экуь кьамат садрани халкьдин рикIелай алатдач.

Роза ГЬАЖИМУРАДОВА.

АЛУПАНДИН ГЕЛЕР

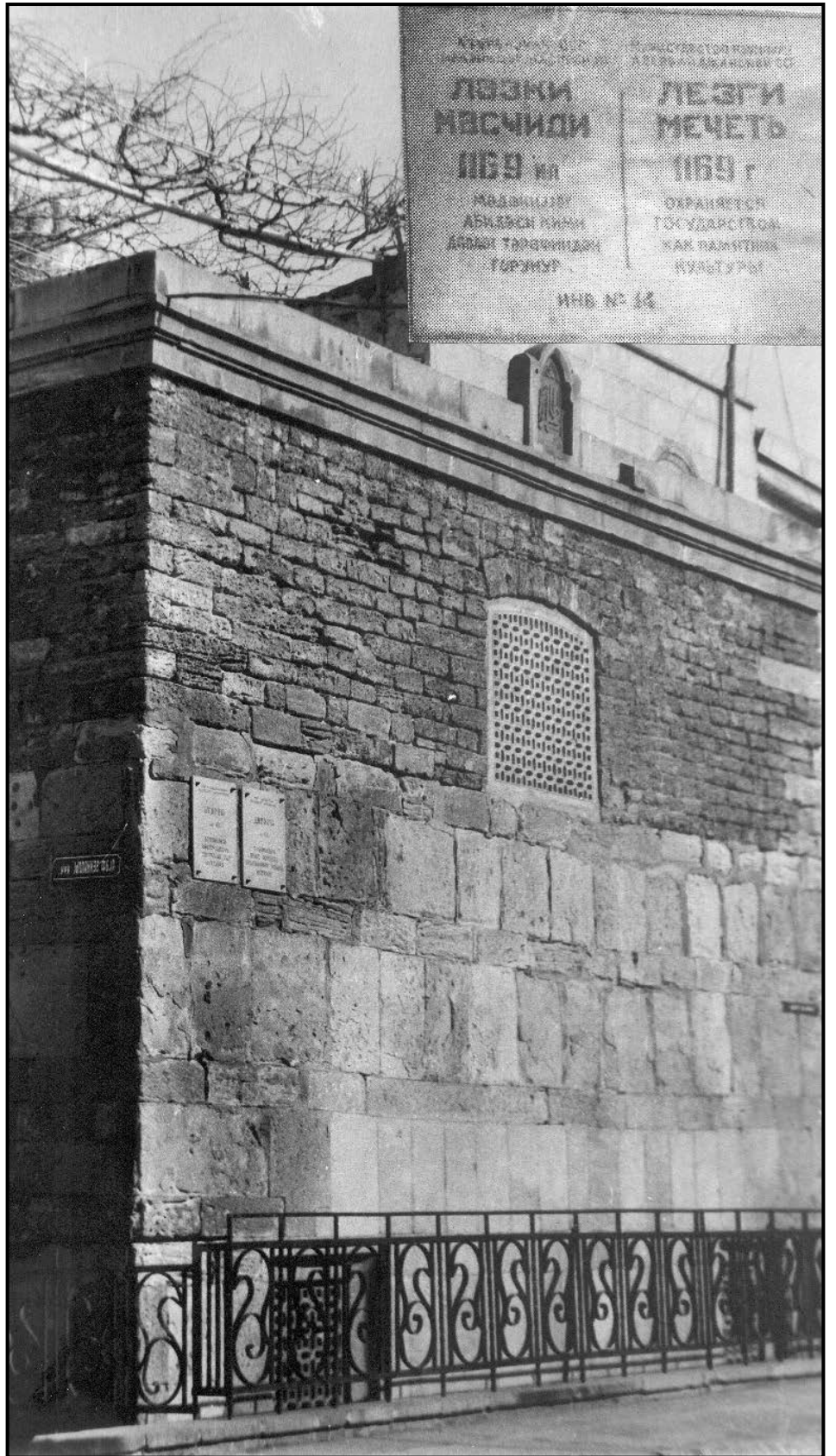
ЭчIехуьр КцIар райондин кьадим хуьрерикай я. Ам Кьафкьаздин Албаниядин кьадим хуьрерин сиягьдик акатзава. Гьавилай ина Алупан гьукуматдин гелерни ама. И мукьвара хуьрйай лезгий-

ри Рагь гьуцдиз (Атараз) икрам авунихъ галаз алакьалу тир кьадим кьван жагьанва. "Кьулладин пел" лугьудай чкадай тIуз машиндин рехъ акьуддай чIавуз 3 метр кьван дериндай жагьай и кьванцел ракьиниз талукь свастикадин гелер ала.

Им сурун кьван туш. Вучиз лагьайтIа Алупандин девирда инсанар кьегьчепдин куьшуьйра кутуна кучукдай. Кьегь - кьейиди, чеп - чепедикай раснавай кьаб лагьай чIал я. А чIавуз сурарик кьилин кьванер кутан деб тушир.

Алупандин чилерал гьуцарин кIвалер, мискIинар кьакьан чкайрал эцигдай ва хуьрерни гьа ихьтин тепейрал кутай. Шийиз жагьанвай кьванци ЭчIехуьр чи эрадал кьведалди кутунвай хуьрерикай тирди фагьумдай мумкинвал гузва.

Абир ЭЧИХВИ.

Бакудин Лезги мискIин

ЧИ ЦIУН КIВАЛ

ЛакIаб ягьун лезгийриз хас кар я. ЛакIаб авачир инсан, хуьр четин жагьиди чи чилерал. Аваранвийризни "ТIач Аваранар" лугьуда. Вучиз лагьайтIа абур тIач чрадай устIарар я. Вичин 84 яшар хьанвай Минажест Эшрефовади чрадай тIач иллаки тIямлуди жеда. И бадеди чаз тIач, гьакIни яран сувариз чрадай, лезгийрин рикI алай тIуьрикай ва калар гьикI арадиз гьидатIа ихтилатна.

ТIАЧ

Сифте кьуьл михьда (6 кьил хизандиз 3 бади) ва ам чими цйй чухьуда. Суфрадик кутуна кьулан патав тада. 2-3 юкьуз цIирдалди адаз герен-герен ад гуда. ЦIирай кьуьл синида экигьда. Истикандив яд акьалтдалди гатада. Тугьагьа хьиз чрада.

СЕМЕНА

Гуьлгери кьуьл хьсандиз чухьуда ва суфрадик кутуна, яд илична кьулан патав тада, цIир авурла кьуьл синида экигьда. ЦIирер хкаж хьайила (кьуьлуьн кIан хьипи хьана кIанзавач. КтIай кьуьл акахьайтIа семена туькьуьл жеда) суьзекда чухьуда ва яд куьзна машинда регьведа. Кьажгьандиз вегьена гьуьр хьсандиз какадарда. КIвалакIар тахьуй лугьуз ам гьиливди гьялда. Тугьагьа хьиз звал акьалтдалди тIимил цIал чрада. Хьсандиз чрай селемадин ранг экуьди жеда: я хьипиди жедач, яни туракьди.

КАЛАР

Михьна чухьвенвай кьуьл хьиткьиндалди ргана суьзекдай куьзда, тIимил кьван кьел вегьена суфрадал экигьда. Кьуьл шум хьайила хьра, тIимил цIал чрада. Вин хьрак чараз уза-

ДИДЕД ЧIАЛАН ТАРС

Азербайжандин медениятдин меркезрин арада татаррин "Туган тел" жемият иллаки тафаватлу жезва. Ада фад-фад медениятдин рекьйай жуьреба-жуьре тедбирар кьиле тухузва. И йикьара "Туган тел"ди татаррин жегьилрин "Яшьлек" меркездихъ галаз санал хайи чIалан тарс кьиле тухвана. Тарс "Яшьлек"диз регьбервал гуьзай Дияз Агьмеджанова ачухарна. Наила Имангуловади машгьур татар шаиррикай Г.Тукаян, К.Насиридин шиирар кIелна. Сабина Шамионовадин "Диалектдин чIал милли чIалан хел я" ва Эльвира Еналиевадин "Литературный татар чIал вилик финин девирар" темайрай рахунар яб акалзавайбурун рикIяй хьана.

Эхирда "Туган тел" жемиятдин регьбер Гюльжан Мясоутовади компьюттердин программадикай менфят кьачуна татар чIалан тарс кьиле тухвана. И проектдин автор академик Ф.Г.Ахмалиев я. Тарсуна вири иштиракчийри активдаказ иштиракна. Гила "Туган тел" жемиятда хайи чIалан тарсар гьа и программадал бинеламиш хьана кьиле тухуда.

Фарид ФАРМАНОВ.

НАШИ ГОСТИ

“ТУГАН ТЕЛ” С ГЮЛЬДЖАН

■ Гюльджан Мясоутова председатель общества татарской культуры “Туган тел” в Азербайджане. Она является организатором и заводилой всех мероприятий, проводимых татарским обществом в нашей республике. Ее называют копилкой интересных идей. Она устраивает различные вечера, праздники, торжества, где выступают ее воспитанники из ансамбля “Туган тел”, художественным руководителем которого также является.

Вокруг этой симпатичной, энергичной, жизнерадостной женщины всегда бывает много народа. Если она рядом, значит скоро ожидается какое-то интересное мероприятие. Ее любят, уважают, ее поддерживают.

Сегодня Гюльджан ханум гостья нашей редакции. Она рассказывает нашим читателям о работе общества.

Народ без истории - все равно, что дитя без родителей, - говорит Г.Мясоутова. - У татарского народа есть как минимум тысячелетняя история своей государственности. Живет он в Татарстане или в других областях и республиках - это единая и неделимая нация.

С 1989 года в Баку действует Общество татарской культуры “Туган тел”. Целью Общества является: удовлетворение насущных национально-культурных потребностей татарского населения Азербайджанской Республики, содействие дальнейшему развитию культуры, изучение истории, языка, традиций татарского народа, ознакомления населения республики с татарской национальной культурой, историей, традициями и обычаями.

С этого времени начали функционировать курсы татарского языка, развивалась деятельность молодежного сектора, проводились вечера отдыха, выезды за город, началось изучение истории татарской диаспоры Азербайджана, истории и культуры татарского народа, налаживались свя-

зи с государственными, общественными и иными организациями Азербайджана и т.д.

Регулярно проводятся праздники Рамазан, Новруз, День Победы, Курбан, Мовлуд, Сабантуй, Новый год. Торжественно отмечаются государственные праздники Азербайджана и Татарстана. Отмечались дни рождения Мусы Джалиля, Габдуллы Тукая. Ансамбль “Туган тел” принимает самое активное участие в мероприятиях Общества и регулярно проводит концерты для татарского населения.

Совместно с Министерством культуры Азербайджанской Республики проводятся Республиканские конкурсы “Татарская песня”.

Значительное место в обществе занимают вопросы религии. Действуют курсы основ ислама. Обществом было оплачено обучение в Бакинском Исламском Университете нашего воспи-

танника Руслана Абдикеева, который в настоящее время закончил обучение в Каирском Университете. На народные деньги был построен молебный дом и помещения для ритуальных обрядов.

Общество стало соучредителем Координационного Совета общественных организаций, национальных и культурных центров, соучредителем Форума неправительственных организаций Азербайджана, созданного под эгидой Программы развития ООН, в котором Председатель Правления Общества “Туган тел” Гюльджан Мясоутова, избрана координатором сектора: “национальные взаимоотношения и дружеские связи” в состав которого входят около 30-ти НПО. Наше общество тесно сотрудничает с действующими организациями, такими как LINKS, ISAR и другими. Представители общества регулярно приглашаются на правительственные мероприятия. Мы также принимаем участие во многих мероприятиях, проводимые другими национальными организациями.

Периодически проводятся творческие вечера наших местных татарских поэтов, выставки художников.

Все мы сыновья и дочери своей родной земли, своего народа. Как часто бывает трудно нам в оценочной ситуации удержаться на почве объективности и справедливости, которая постоянно разъедается, с одной стороны, желанием воздать должное своему народу, а с другой ненароком не обидеть народ другой. Перед нами образец сочетания двух начал: демократически-прогрессивного национализма и интернационализма. Мы выше обид, нанесенных когда-то нации. Мы просто горды принадлежностью к ней и ее будущим. Но это не затмевает нам ум, в котором звонко бьется мысль-забота о судьбе Родины и ее народов.

АЗИЗРИН СЕВДА.

ПОБЕДИТЕЛЬНИЦА ОЛИМПИАД

Уже несколько лет как ученица 9 класса средней школы N 167 Нармин Меликмамедова становится победительницей олимпиад, проводимых по азербайджанскому языку и литературе среди учащихся русского сектора. Недавно она заняла первое место среди учащихся школ Ясамальского района г. Баку. Жюри особо отметило широкий кругозор и любовь к чтению Меликмамедовой Нармин.

Наряду с лезгинским, азербайджанским и русским языками, талантливая девочка также владеет и английским. Как человек, любящий много читать, Нармин в течение года на этих языках читает около 60-70 книг.

Сейчас Н.Меликмамедова готовится к городской олимпиаде и полна решимости занять первое место.

МОМЕНТЫ ИСТОРИИ

1 25 октября 1926 года. Члены пленума Кубинского уездного исполкома (V созыва) на постройке первого городского водопровода. (Во 2-ом ряду справа начальник милиции Кубинского уезда Абдул Алиматов.)

2 10 декабря 1930 года Президиум торжественного заседания посвященного 10-й годовщине РК милиции республики. (2-ой справа Абдул Алиматов.)

3 20 марта 1931 года 6-месячные подготовительные курсы милиции Кубинского района. (В центре Абдул Алиматов.)

“САМУР” ДИИ МЕКТЕБ

ЧЕШНЕ КЪАЛУРЗАВА

■ Имран Гъажиеван тварунихъ галай 5-нумрадин юкван мектеб Кцар райондин хсан мектебрин сиягдик акатзава. Адаз тварван авай муаллим Новруз Незирова регьбервал гузва. Вичин умьурдин 53 йис муаллимвиле серф авур Новруз муаллимди 43 йис къван я директорвиле Квалахиз. Эхиримжи 31 йисан къене ада и везифа ара датана къилиз акъудзава. И умун къилихрин инсандихъ мектебдин директордиз хас вири алакьунар ава.

Квалахдай хъсандиз къил акъуддай савадлу, вичин гафунин иеси тир къайгъудар инсан я ам. Гъавилия тек са и мектебдин коллективда ваъ, гъакни кцарвийрин арада гъурмет къазанмишнава и агъсакъалди.

Азим йисара утагъар агакъ тийиз дарвилер ва азиат чугур и мектебдин муаллимарни аялар алаатай йисан 6-майдиз цийи мектебдиз куьч хъана. Дарамат Япония гъукматди чара авур 80 агъзур доллар пулунин такъатралди эцигна. Гила

муаллимри аялриз тарсар гегеншн ва экъу кабинетра гузва.

Эцигнуар къиле тухвай ксари кабинетриз чим акъудун патал герек тир система туькьурун рикелай ракъурнавай. Гуьгъуьнай Новруз муаллим къиле аваз и кар гуьгъуьна хутуна ва райондин гзаф мектебрилай тафаватлу яз ина аялар патал къулай шартлар арадал атана. Мектебдин коллективди цийи-цийи агалкъунралди чешне къалурзава.

КЪЕЛДАЙДА ФАГЪУМЗАВА

КЪАНДЗАСАР-КЪВАНЦИН САР

Са къадар топонимар дегъ чаварилай гъа чкада яшамин хъайи халкъарин чала авай гафарикай арадиз атанвайбуур я. Гъавилия топонимар чалан ва халкъдин тарих чирун патал къиметлу чешме я.

ХII виш йисуз арадиз атай Хачун князлухдикай къхьидайла тарихчийри, вучиз ятлани, ам эрменийрин меликлух тирди къейд ийизва. Малум тирвал “Къандзасар” ХII-ХIХ виш йисара албан каталикосар яшамин жезвай чка тир. Ина гъакни Хачун пачагъар кучукдай. ХII виш йисан тарихчи Киракос Гандзакециди къхьизвайвал “Къандзасар” мисклин 1216-1238-йисара Хачундин князь тир Гъасан Джалала эцигиз турди я ва гуьгъуьнай ина кучукай пачагъдин сурал къванцин сандух тунай.

Лагъана къанда хъи, эрмени чала авай “дж” ва “дз” дифтонгрин къхьин сад-садаз ухшар я. Зи фикралди, дегъ чавара лезгийри “Къванжи сар” хъиз лугъузвуй гафар “Къванжа сар” ни хъунухъ мумкин я. Гуьгъуьнлай эрменийрин къхьирагри “Къандза” хъиз къелемдиз къачунва. Эрменийрин алфавитда “Джамал” гафуна авай хътин “дж” сес къалурдай гъарфни авач. ХIХ виш йисуз Кавказда хъайи урусрин къхьираг ва журналист В.Величкоди вичин “Кавказ. Урусиз талукъ Квалахар ва тайифайрин месэлаяр” твар ганвай ктабда эрменийрин гъа члавуз Тифлиса акъатзавай “Мурч” журналдай са чук мисал яз гъанва. Макъалада эрмени авторди и халкъдихъ маса халкъар ассимиляция авунин рекъай гзаф члехи “агалкъунар” авайди къалурзава. Са гафни авачи эрмени тарихчийрини гъа ихътин “агалкъунралди” алпанрин тарих чпин къвачиз акъуднава.

Радик САРУХАНОВ,
Кцар райондин
Щуру Худат къазмайрин
хуьруьн мектебдин муаллим.

АВАРАНДА ЦИЙИ МЕКТЕБ

■ 1934-йисуз эцигнавай, къвердавай уьцелна чкъизвай мектебдин дараматди шумуд йисар тир аваранвийриз секинвал тагуз. Диде-бубайриз иллаки чпин аялрик зарар хклуникай кичле тир. Ингъе алаатай йисан майдин вацра куьгъне мектеб чуклуьрна адан чкадал цийи дарамат эцигиз къил кутуна. 850 миллион манат къван пулунин такъатар серфна арадиз гъайи и дарамат Республикадин Образованидин Министерствонин Девечидин эцигунрин карханади эцигна.

Мектебда математикадин тарсар гузвай Мугъажиб Къурбанова ва адан студент хичи Амида фяледи хъиз къвалахна эцигунрик чпин пай кутуна. Са шумуд кабинетдикай, ктабханадикай, спортзалдикай ва маса утагърикай ибарат тир цийи мектеб алаатай йисан 1- сентябрдиз кардик кутуна ва хуьруьнвийри а юкъуз члехи шадвилер авуна. Виридалайни гзаф мектебдин директор Устабег Аллагъвердиеваз хвеш хъана. 40 йисуз ара датана Аварандин хуьруьн мектебда муаллимвиле, эхиримжи 8 йисан къене директорвиле Квалахзавай Устабег муаллим исятда мектебда герек тир вири шартлар арадиз гъунихъ гелкъевза.

Муаллимрин къватгал.

Мектебдин куьгъне бина.

Директор Устабег Аллагъвердиеваз гъикъван хвешизва.

РИКЕЛ ХУЪХ!

ЭХИР

Лезги гафарин къурулушда муьжуьд жуьредин морфемаяр жедат. Абурукай сад эхир я. Эхирдин мана-метлеб гафарин арада авай алакъаяр къалурун, гафарин грамматический формаляр арадиз гъун, грамматический категориярин мана-метлеб къалурун я.

Асул падеж вич масадакай арадиз текъевзвай, хуси эхир авачир дуьз падеж я. Актив ва секинвилдин I падежар асул падеждин дибдикай арадиз къведа. Актив падеждиз 19-дав агакъна жуьреба-жуьре эхирар ава ва адан форма маса падежрин формаляр арадиз къведай диб я. Гъавилия гаф падежриз дегишарун патал эвелни эвел адан актив падеждин форма дуьз хъяна къанда.

Ругуд падеждиз (талукъвилдин, гунугин ва секинвилдин II, III, IV, V) гъардаз вичин хуси ва падежриз дегиш жедай вири гафар патал сад хътин эхирар ава: -н, -з, -л, -в, -хъ, -к. Акъавзайвал, и эхирар анжах са ачух тушир секинникай ибарат я. Талукъвилдин падеждин эхир лагъайта, -ан ваъ, -н я. Месела, сал-а-н гафуна -а актив падеждин, -н талукъвилдин падеждин эхир я.

ФОРМАНТ

Лезги чала гафар арадиз атунихъ вичиз хас тир аннамишунар, уьлчмеяр ва къетленвилер ава. Абурукай дибдинбуур ибуур я: делил; отношение; диб; формант; гъалкъа; цепочка; тип; муг; къайда.

Цийи гаф туькьур жедайла, гафуна къиле физвай вири дегишвилериз санлай формант лугъуда. Месела, “туплал” гаф арадиз къведайла, ам делламишзавай “туб” гафуна ихътин дегишвилер къиле фенва: 1) суффикс - ал акал хъанва; 2) дибдин эхирда /б/-динни /п/-дин, эвел къиле /тл/-динни /т/-дин нубатар къиле фенва; 3) туб слогдикай ударение тлу слог хъана, адан пуд лагъай фонема цийиз пайда хъайи слогдик акатнава. Вири и формальный дегишвилери санлай “туплал” гафунин формант яратмишзава.

Цийи гафар арадиз гезиникай суффиксар (-а, -ак, -акъ, -ан, -атI, -ац, -ацI, -вал, -ви, -ган ва мсб.) ва гъакни глаголдин системада чка ва тереф къалурдай ава (-иви-), ага -(иги-), ака -(ики-), акъа -(икъи-), ала -(или-), аца -(ацу-, ици-) хътин префиксар-превербар формантар я. Цийи гафарин формант яз гъерекат тикрар хъун ва ам къулухъ элкъуьн къалурдай префикс хъ -(х-)ни ишлемишда.

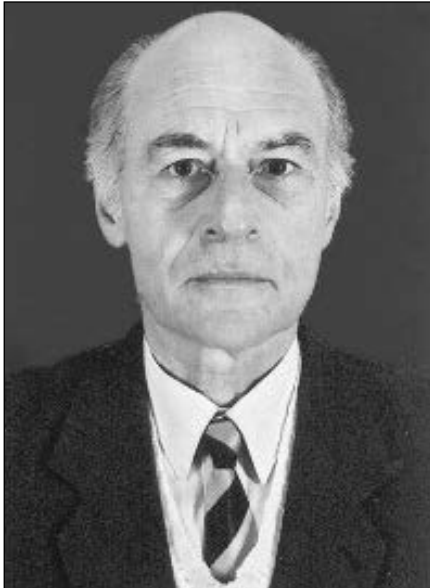
Цийи гафар арадиз гъидай формант тир -ан суффиксдин куьмекдалди лезги чала гъам существительнийар, гъамни прилагательнийар арадиз къведа. Месела: чепрекъ-ан; накъ-ан.

NƏCİB İNSAN

O, nəcib və xeyirxah insan idi. Səbrli, təmkinli rəftarı ilə seçilirdi. Çox vaxt məsləhət almaq üçün ona müraciət edirdilər. Ağsaqqal kimi heç vaxt insanlardan köməyini əsirgəməzdi. O, bəziləri kimi hay-küylə, quru vədlərlə deyil, öz işi və əməli ilə xalqına xidmət edirdi. Vəzifə kürsülərində əyləşəndə də sadəliyindən və səmimiyyətindən əl çəkməmişdi. Bu ilin yanvar ayında dünyasını dəyişmiş Şaiq Nəcməddin oğlu Şıxkərimovu hamı məhz belə xatırlayır.

Vaxtilə cəmiyyətdə tutduğu mövqeyi və nüfuzu ilə ləzgi ziyalıları, alimləri arasında seçilmiş Şaiq Şıxkərimov 1930-cu ilin martın 22-də Quba rayonunun Alpan kəndində anadan olmuşdur. Orta məktəbi qurtarıqdan sonra, 1950-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin tarix fakültəsinə daxil olan Ş.Şıxkərimov 1955-ci ildə buranın fəlsəfə şöbəsini bitirmişdir. 1958-1977-ci illərdə Bakının müxtəlif ali məktəblərində, M.F.Axundov adına Pedaqoji İnstitutda, Ali Partiya Məktəbində müəllim, baş müəllim, dosent, kafedra müdiri kimi fəaliyyət göstərmişdir.

Bacarıqlı və səriştəli kadr kimi tanınan Şaiq müəllim bir müddətdən sonra məsul vəzifəyə irəli çəkilir. 1977-1986-cı illərdə o, Gəncə Pedaqoji İnstitutunun rektoru vəzifəsində çalışır və bu ali təh-

sil ocağının maddi-texniki bazasının daha da möhkəmləndirilməsi, tədris prosesinin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasından ötrü əlindən gələni edir.

Yaradıcılıqla və təşəbbüskarıqla çalışdığına görə 1986-cı ildə o, yenidən

irəli çəkilir, Marksizm-Leninizm Universitetinin direktoru vəzifəsinə təyin olunur. Bundan sonra 1992-1993-cü illərdə Bakı Sosial İdarəetmə və Politologiya İnstitutunun prorektoru, 1994-2004-cü illərdə Dərbənd şəhərindəki "Yujdağ" Pedaqoji İnstitutunun tədris işləri üzrə prorektoru olmuşdur.

1968-ci ildə dissertasiya müdafiə edərək, fəlsəfə elmləri namizədi adını almış Ş.Şıxkərimov bir neçə ildən sonra doktorluq dissertasiyasını tamamlamışdır. Professor Şaiq Şıxkərimov 1998-ci ildə Rusiya Təhsil və Mədəniyyət Məcəmməti Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdir.

Şaiq müəllim həm də gözəl ailə başçısı idi. Uç övladının təlim-tərbiyəsi ilə yaxından məşğul olmuş, onların cəmiyyətdə layiqli mövqə tutmalarına kömək etmişdir. Onun böyük oğlu Elman sosiologiya elmləri namizədidir. Ortancıl oğlu Fuad cərahdır. Kiçik oğlu Afik Politologiya İnstitutunun məzunudur. Uç nəvəsi də həmişə gülərlüz babanın qayğısını hiss edirdi.

Tələ nəcib və xeyirxah insan olan Şaiq müəllimi doğmalarından, dostlarından, tanıdığı insanlardan ayırsa da, yad-daşlardan silə bilməyəcək, onun əziz xatirəsi qəlblərdə həmişə yaşayacaq.

"Samur".

ГАФАЛАГ

кьекъифун (мес. инсандин чин) - гзаф яру хьун

кьуьгьвер авун (чил) - цун, гьалун

тахар ахъаюн - аруш хьанвайди (мес. храй еб. киф)

кьулу авун - кьелечІрун (гатана, яна) - ахъаюн

акьунар - мидявилер

гьуьргьу хьун - буш хьун

пурпу авун - хьуьтуьларун (мес. кек яна сар)

фер атун - свар атун

илирзун - тирш ягьун, тирш авун

чха-чха авун - гудун, патар-патар авун

кьазур - кьазунай, кукІвар хьайи

мурцар алай - синер алай

сил - рожь

силин гьуьр - ржаная мука

цапан - рогатка

жегьре тав акьатай - яру

цир - цуьрк, атІай жалгьа, атІай кьелем

ментеш - суьт гьвергьвечи

рув - кьацІ

кІанІал (гьетерин) - руно

юрта фидай балкІан - рысак

семен балкІан - тумни фири чІулав, вич

хьипивал алай балкІан

"SAMUR"UN MƏLUMAT GUŞƏSİ

MİLLİ AZLIQLARIN DİL HÜQUQU ÜZRƏ OSLO TÖVSIYƏLƏRİ

FEVRAL 1998-Cİ İL

ADLAR

Milli azlıqların tərkibinə daxil olan şəxslər adı, soyadı və atalarının adlarından şəxsi ənənələr və linqvistik sistemə müvafiq olaraq istifadə edə bilirlər: bu adları və soyadlarını dövlət rəsmi olaraq qəbul edir.

Milli azlıqların nümayəndələri tərəfindən yaradılan mədəni assosiasiyalar və müəssisələr kimi xüsusi təşkilatlar əhəmiyyətli hüquqa malikdirlər.

Milli azlıqların çoxluq təşkil etdiyi vilayətlərdə ehtiyac yarandığı zaman dövlət orqanları əhali üçün yerli küçələri onların dilinə uyğun adlandırmalıdır.

MƏLUMAT VASİTƏLƏRİ

Milli azlıqların tərkibinə daxil olan şəxslər məlumat vasitələrini ana di-

linə uyğun yaratmaq hüququna malikdirlər. Məlumat ötürücü vasitələrinin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi obyektiv olmalı, hüquq bərabərliyinin pozulmasına əsaslanmalı və azlıqların hüquqlarının məhdudlaşdırılmamasına xidmət etməlidir.

Milli azlıqların tərkibinə daxil olan şəxslər ictimai informasiya vasitələrində öz dillərindən istifadə etmək hüququna malik olmalıdırlar. Milli, regional və yerli səviyyədə azlıqların dilinə müvafiq verilən məlumatların vaxt həcmi və keyfiyyəti milli azlıqların say çoxluğuna mütənasib olmalı və onların ehtiyaclarını ödəməlidir.

Milli azlıqların dilində proqramların ictimai və xüsusi informasiya vasitələrində öz əksini tapması müstəqil xarakter daşımalıdır. İctimai informasiya vasitələri Redaksiya Şurasında müstəqil olmalı, oraya milli azlıqların nümayəndələri daxil olmalıdır.

Sərhəddən kənar vilayətlərdən daxil olan məlumatlar zəruri üsulla məhdudlaşdırılır.

НОВОСТИ

ЭПИДЕМИЯ ГОЛОВНОЙ БОЛИ

Европейские медики забили тревогу. 5% детей дошкольного возраста и 12% подростков страдают хроническими головными болями, что в два раза больше, чем было 20 лет назад. Специалисты рекомендуют уменьшать количество часов, проводимых детишками за компьютером и у телевизора. Главное - изменить условия жизни и больше времени проводить в тишине.

КУРЕНИЕ УБЕТ ЗЕМЛЯН

Масштабные исследования вреда, причиняемого курением, свидетельствуют о том, что пагубная привычка уносит ежегодно жизни 5 миллионов человек, что составляет 12% всех смертей на планете.

Специалисты Школы общественного здравоохранения при Гарвардском университете впервые классифицировали данные смертности от курения по регионам и конкретным заболеваниям.

Взяв за основу 2000 год, ученые выяснили, что вредная привычка унесла жизни почти 4,83 млн. человек старше 30 лет. Женщин среди них было около миллиона. Причем число смертей от курения в развитых и развивающихся странах было примерно равным.

Между тем наиболее распространенными заболеваниями курильщиков являются расстройства сердечно-сосудистой системы, от которых в развитых странах умерли 1,02 млн. человек, а в развивающихся - 670 тысяч. Дальше в развитых странах следует рак легких, унесший 520 тыс. жизней, а в развивающихся - хроническая болезнь легких, убившая 650 тысяч человек.

Самур

ДОРОГИЕ ЧИТАТЕЛИ!

На нашу газету можно подписаться коллективно и индивидуально в любое время года. Годовая подписка составляет 24 тысячи манатов.

Редакция готова организовать продажу "Самур"а в любой точке Азербайджана и Российской Федерации. С вопросами можно обращаться по тел: 432-92-17 (050) 320-74-05

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

"Samur" qəzetinin kollektivi Abubəkər Sədirova anası **Hafizatin** vəfatından kədərləndiyini bildirir və dərin hüznə başsağlığı verir.

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

"Samur" qəzetinin kollektivi Hacı Hacıyevə xalası **Hafizatin** vəfatından kədərləndiyini bildirir və dərin hüznə başsağlığı verir.

ALLAH RƏHMƏT ELƏSİN!

Bəhram Zalov və Vaqif Hacıyayev **Əmrah Ricaddin oğlu Rüstəmovun** faciəli həlakından kədərləndiklərini bildirir və mərhumun əzizlərinə dərin hüznə başsağlığı verirlər.

САМУР

Главный редактор
Седает КЕРИМОВА

Адрес редакции:
AZ 1073 Баку, Метбуат
проспекти, 529-й квартал,
Издательство "Азербайджан",
этаж 3, каб. № 101.
e-mail: samur@nm.ru
http://www.samur.info

Расчетный счет
26233080000
1-й Ясамальский филиал
ОУАБ г.Баку
код 200037
ВОИН 130024708

Газета
зарегистрирована в
Министерстве печати и
информации
Азербайджанской
Республики. Рег. № 78

Индекс: 5581
Тираж: 2000

Тел: 432-92-17,
(850) 320-74-05